

Yönetim Biçimlerine Göre Bürokrasi ve Siyaset İlişkisi

Gamze Kara Çetinkaya¹

Özet

Bu çalışmada nitel analiz yöntemlerinden biri olan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, yönetim biçimlerine göre bürokrasi ve siyaset ilişkisine odaklanmaktadır. Bürokrasi ve siyaset ilişkisinin yönetim biçimleri üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Yönetim biçimleri, belirli hedefleri gerçekleştirmek üzere devletin yönetimine yön veren tüm ilkeleri ifade ettiği bilinmektedir. Bu bağlamda dünyanın farklı yerlerinde ve tarihlerinde birbirinden farklı özelliklere sahip yönetim biçimlerinden söz etmek mümkündür. Literatürde birbirinden farklı onlarca yönetim biçiminin bulunması, yönetim türlerinde bir gelişim ve değişim olduğunu göstermektedir. İnsanoğlu, en iyi yönetim biçimini bulana dek denemeye ve aramaya devam ettiği anlaşılmaktadır. En iyi yönetim biçiminin hangisi olduğuna dair farklı görüşlerde vardır. Bürokrasinin de yönetim faaliyetleri içerisindeki yeri ve konumunun nasıl olduğu da tartışılan konulardan biridir. Bu çalışmada ise yönetim biçimleri *Platon* özelinde sınırlandırılarak açıklanmaya çalışılacaktır. Araştırmanın sonucuna göre, Platon'a göre altı farklı yönetim biçimi vardır. Bu yönetim biçimlerinin bürokrasi-siyaset ilişkisi değerlendirildiğinde, bazı yönetim türlerinin özellikleri ile bürokrasinin özellikleri örtüşürken; bazı yönetim türlerinde temelden bürokrasi ile ayrıştığı sonucuna varılmıştır.

Giriş

Bürokrasi, siyaset kurumunun aldığı kararları uygulamaya geçiren ve kararlar ile uygulama biçimlerinin meşruluğunu sağlamaya aracılık yapan önemli bir kavramdır. Siyaset ile bürokrasi devletlerin sahip oldukları sosyo-ekonomik yapı ve değerlere göre şekillenmektedir (Yazıcı ve Katılmış, 2023). Bürokrasinin gerçekleşebilmesi ve kendisine yer bulabilmesi için bir

1 Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, gamze.kara@comu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2474-324X>

yönetime ihtiyacı vardır. Yönetim en genel tanımıyla, “İnsanların işbirliğini sağlama ve onları bir amaca doğru yöneltme, yürütme faaliyet ve çabaların toplamıdır” (Tosun, 1992:161). Diğer bir deyişle, yönetim bir faaliyeti içeren dolayısıyla insan davranışlarıyla ilgili bir konudur.

Yönetim biçimleri ya da yönetim sistemleri olarak da bilinen yönetim türleri, devletlerin yönetim ilkelerine göre çeşitli isimlerle adlandırılan birbirinden farklı türleri ifade etmektedir. Literatüre baktığımızda oldukça geniş yer bulan yönetim biçimleri konusu, Antik Yunan’dan günümüze kadar birçok türde karşımıza çıkmaktadır. Siyaset bilimi üzerine çalışmalar yapan Platon, yönetim biçimlerini erdemli ve erdemli olmayan şehirler göre ayırırken toplamda altı yönetim biçiminden bahsederken; Montesquieu yönetim biçimlerini üç farklı türde açıklamıştır.

Bu çalışmada yönetim biçimleri ile bürokrasi-siyaset ilişkisi, Platon’dan günümüze ulaşan ya da ulaşmayan tüm yönetim biçimleri üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu kapsamda, bürokrasilerde geçerli olan görev hiyerarşisi ile otoritenin nasıl sağlandığı, resmi yazışmaların yazılı belgelere dayandırılması ve kurallara bağlılık ile yasaların işlenmesi ve görevde uzmanlık gibi özellikleri temelinde yönetim biçimlerinin tanımları yapılarak özellikleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada öncelikle yönetim kavramı ve yönetim biçimleri, bürokrasi ve siyaset kavramı ile bürokrasi-siyaset ilişkisi açıklanmış ve bürokrasi ile yönetim biçimlerinin ilişkileri ele alınmıştır.

1. Yönetim Kavramı ve Yönetim Biçimleri

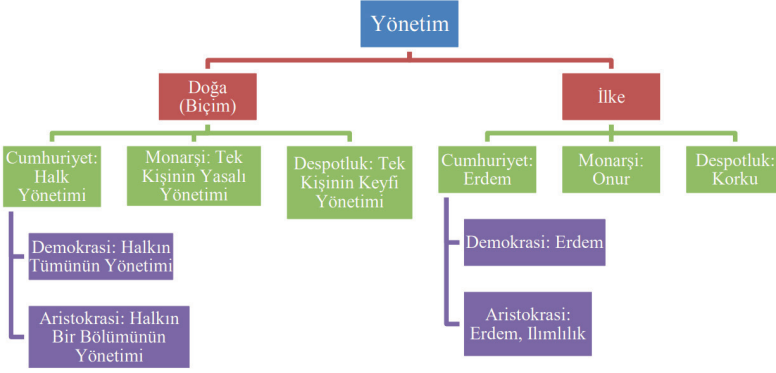
Yönetim ile ilgili literatüre baktığımızda çok çeşitli tanımların yapıldığını görmekteyiz. Bu tanımlardan biri Öztekin’e göre (2005) yönetim iki veya ikiden fazla bireylerin ortak bir amacı gerçekleştirmek için bir araya geldikleri eylem ve işlemlerin tamamını ifade eder. Dolayısıyla yönetimin tesis edilmesi için gerekli olan üç temel öğeye ihtiyaç vardır. Bu öğelerden ilki “insan-grup”, ikincisi “etkileme ve iş birliği eylemi” ve üçüncüsü ise “amaç/amaçlardır” (Berkley ve Rouse, 2004). Yönetimin öğelerine bakıldığında, yönetimin tanımıyla tamamen örtüştüğü görülmektedir. Bir konuda yönetimden söz etmek için olmazsa olmaz olan bu unsurlardan hareketle yönetimin şekline, biçimine, sistemine, türüne göre de farklı tanımlamalar yapılabilir. Bu bağlamda yönetim kavramını, “yönetim sistemi” ve “yönetim şekli” gibi kavramlarla birleştirerek tanımlamakta mümkündür.

Yönetim sistemi ve yönetim şekli kavramları ile yönetimin örgütü, yasal düzeni, insan kaynakları, politikası ve toplumla ilişkileri anlatılmak istenmektedir (Eryılmaz, 2014:4). Bu kısımda en yaygın olarak yönetim

biçimlerine dair sınıflandırmaları yapan Platon ve Montesquie'nin yönetim biçimi sınıflandırmalarından bahsedilecektir.

Platon'a göre, yönetim şekli veya yönetim biçimleri bilimsel ilke ve esaslara uygun olmalıdır. Bu bağlamda yönetim biçimlerini incelediği ve siyaset bilimiyle ilgili önemli üç eseri vardır. Bu eserler; *“Devlet, Devlet Adamı ve Yasalar”*dır. *Devlet Adamı* adlı eserinde de ifade ettiği üzere bilimden uzak her yönetim biçimi kötüdür. Hatta yönetim biçimleri arasında ayrım yaparken, yönetimin azınlığın ya da çoğunluğun veya zenginlerin ya da yoksulların elinde bulunmasına değil, bilimsel ilke ve esasların bunup bulunmadığına bakılması gerektiğini ifade eder (Platon, 1988). Erdemli olmayan yönetim biçimleri olarak tanımladığı yönetim şekillerini önemli eserlerinden biri olan *Yasalar* adlı kitabında da bahsettiği görülmektedir. *Yasalar* adlı kitabında patriarşi (reislik düzeni) ve aristokrasiden bahsederken; *Devlet* adlı kitabında ise timokrazi ya da timarşi, oligarşi, demokrasi ve zorbalık şeklinde tanımladığı yönetim biçimlerinden bahsetmektedir (Sönüksün, 1999: 54). *Devlet Adamı* adlı kitabında ise daha çok yöneticinin özellikleri üzerinde durmaktadır.

Bir diğer görüş ise Montesquieu'ya aittir. Montesquieu yönetim biçimlerini üç farklı türde ortaya koymaktadır. Bu yönetimlerin birbirinden farklı olarak kendine has bir ilkesi olduğundan bahseder. Burada yönetimin biçimi, yönetimi yönetim yapan “şey” dir. Dolayısıyla yönetim biçimlerinin yönetimin ilkeleri mevcuttur ve her ilke yönetimin nasıl hareket etmesi gerektiğini sağlayan şeydir. Yönetim biçimi; yönetimin özel yapısını, yönetimin ilkesi ise bu yapıyı harekete geçiren insani tutkuyu ifade eder (Montesquieu, 2005: 21). Bu bilgilere göre Montesquieu yönetim biçimlerini Kanunların Ruhu'nun II. Kitabında; *Cumhuriyetçi, Monarşik ve Despotik* olarak saymaktadır ve cumhuriyetçilerin ilkesi erdem, monarşilerin ilkesi onur ve despotik yönetimin ilkesi ise korkudur (Bakırcı, 2022: 364). Bu bağlamda yönetim biçimlerine ve ilkelerine göre oluşturulan şekil ise aşağıdaki gibidir.

Şekil 1. Montesquieu Yönetim Biçimleri Sınıflaması

Kaynak: Bakırca, F. (2022). Montesquieu’da Erkekler Ayrımı (Mitosu) ve Modern Yargı Erki Üzerine. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 77(2), 359-383.

2. Bürokrasi ve Siyaset Kavramı

Kamu yönetiminin de temelini oluşturan kavramlardan biri olan bürokrasi kavramının bilimsel olarak incelenmesine katkı sunan kişi Max Weber olsa da kavramı literatüre kazandıran ilk kişi 1745 yılında Fransa’da iktisatçı Vicent De Gournay’dır (Eryılmaz, 2021). Gournay, eski rejimin despotik eylem ve işlemlerinin aracı olarak bürokrasi kavramını işaret etmektedir (Bozkurt, vd. 2014). Bürokrasi kavramı, Fransa’da literatüre girse de günümüzde yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Bu kavram ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. En yaygın görüşlerden bazıları ise şöyledir (Eryılmaz, 2014):

1. İşlerin ağır ilerlemesi, kırtasiyecilik, sorumluluktan kaçınma ve yönetimin açık ve şeffaf olmaması anlamında kullanılan bürokrasi,
2. İş bölümü, otorite, hiyerarşi, yazılı kurallar, resmi ilişkiler gibi özelliklere sahip bir örgüt biçimi anlamında kullanılan bürokrasi (Weber’in kurumsallaştırdığı bürokrasi),
3. Kamu yararına çalışan ve kâr amacı gütmeyen kurumları ifade eden bürokrasidir.

Yukarıda yer alan tanımlardan ikincisi bürokrasiyi, kurumsal bir boyutta tanımlamaktadır. Bu tanım aynı zamanda Weber’in katkılarından dolayı “Weberci bürokrasi” olarak da bilinmektedir. Eryılmaz’a göre Weber yazılarında bürokrasinin tanımına rastlanmamaktadır. Ancak Weber ve onu yorumlayanlar bürokrasinin özelliklerini şöyle ifade etmektedirler (Eryılmaz, 2014: 269-271):

- Yasalarla düzenlenmiş yetki alanı,
- Görev hiyerarşisi ve otoritenin kademelenmesi,
- Yönetimin yazılı belgelere dayandırılması,
- Yetki ve görevlerde uzmanlaşma,
- Kurallara bağlılık ve biçimsellik,
- Gayrişahsilik,
- Kariyer yapısı,
- Kamu-özel hayatın ayrışması.

Bürokrasinin başka bir anlamını literatüre kazandıran ise Dwight Waldo'dur. Waldo (1948), İdari Devlet adlı çalışmasında kamu yönetiminin işleyişi ile ilgili değişikliklere neden olarak kamu yönetimine yeni bir kimlik kazandırmıştır. İlgili eserinde, yapı, süreç, normatif değerler, kurallar ve düzenlemeler ile liyakat, himaye ve kayıt sistemlerinin bir karışımı ile organize edilmiş herhangi bir büyük organizasyon veya kurumu ifade etmek için bürokrasi kavramını kullanmıştır (akt. Frazmand, 2010). Ayrıca bürokrasi, toplumun bürokratikleştirilmesi yoluyla "hukukun üstünlüğünün" uygulanması için de geçerli olabilir (Etzioni-Halevey 2013). Sonuç olarak bürokrasi; *"modern toplumun yönetim birliği, hiyerarşinin açık çizgisi, uzmanlaşma, kayıtların tutulması, terfi-liyakat sistemi, yönetim ilişkilerini ve örgütsel performansını düzenleyen kural ve kaideler gibi ideal karakteristiklerden"* oluşmaktadır (Farazmand, 2009).

Siyaset kavramının temel konularından biri "ideal devlet" diğer bir tabirle "erdemli şehir"dir. Platon, Sokrates, İbni Rüşd, Farabi ve Aristoteles gibi düşünürler siyaset düşüncesi ve erdemli şehirlerin inşası üzerine çalışmalar yapmışlardır. Rüşd, siyaset düşüncesini bilimsel bir temele dayandırırken (Karaduman, 2019); Platon erdemli ve erdemli olmayan şehirler şeklinde kategorilere ayırmaktadır. Aristoteles, siyasetin toplumda eğitim ve yasalarla sağlanacağını ve siyasetçilerde kendi menfaatlerinin ön planda olduğunu ifade eder (Türedi, 2022). Farabî ise siyaset düşüncesini diğerlerinden farklı olarak medeni siyaset üzerine kurmuştur (Karaduman, 2019).

Bürokrasi ile siyaset ilişkisini ele aldığımızda siyasette alınacak kararların, bürokrasi aracılığıyla hayata geçirilmesi, siyasal sürecin en önemli unsurlarından birisidir (Yazıcı ve Katılmış, 2023). Hatta aralarındaki ilişki bazen olumlu sonuçlar doğururken bazen de birbirlerine zarar verir. Örneğin, siyaset ile bürokrasi arasındaki ilişkide uzlaşma varsa birbirlerinin

meşruluğunu sağlamlaştırmak; sorun teşkil eden konular ortaya çıktığında, hükümetlerin ve rejimlerin meşruluğunu zayıflatabilirler (Eryılmaz, 2021).

3. Yönetim Biçimleri ve Bürokrasi-Siyaset İlişkisi

Çalışmanın bu bölümünde Platon tarafından literatüre kazandırılan yönetim biçimleri ile Max Weber tarafından literatürde yaygın olarak kullanılan bürokrasi kavramının siyaset açısından ilişkisi açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda Platon'a göre yönetim biçimleri olarak reislik düzeni (patriarşi), aristokrasi ile *Devlet* kitabında bahsettiği; timokrasi, oligarşi, demokrasi ve tiranlık (zorba insan) üzerinden tanımlamalar yapılarak bürokrasi-siyaset ilişkisine değinilecektir.

3.1. Reislik Düzeni ve Bürokrasi-Siyaset İlişkisi

Platon, *Yasalar* adlı kitabında ilk yönetim biçimi olarak *reislik düzeninden* bahsetmektedir. Reislik düzeninin ortaya çıktığı dönem hakkında bilgiler veren Platon (1998: 118), uzun bir süre içerisinde kentlerin kurulduğunu, binlerce kentin yıkıldığını, küçük devletlerin büyüdüğünü, büyük devletlerin ise küçüldüğünü, iyi devletlerin bozulurken; kötü devletlerinde düzeldiğini ifade eder. Bu süre içerisinde salgın hastalıkların yaşandığını, tufanların olduğunu ve insanların başına birden fazla felaketin gelmesi sonucu insan soyunda ciddi bir azalışın yaşandığını anlatan Platon, bu felaketlerden kurtulanların ancak dağlarda yaşayan çobanlar olduğunu söyler. Yasalar adlı eserinin üçüncü kitabında dağlarda yaşayan çobanların, kentlerde yaşayan insanlardan ve kentlerde yaşayan insanların özelliklerinden habersiz olduklarını belirtmektedir. Bu bağlamda çobanların kişilik özellikleri arasında, hırslı olmadıklarını ve kazanç sağlamak için başka biriyle yarış içerisinde bulunmadıklarını söylemek mümkündür (Platon, 1998:119). Ayrıca, geçim kaynağı olarak ilgili dönemde otlak alanların kullanıldığı, et ve süt ürünlerinin hiç eksik olmadığı, altın ve gümüş ganimetleri olmadığı için zengin olarak tanımlanamayacakları fakat bu durumdan dolayı yoksul olarak da tanımlanamayacaklarını da ifade etmek gerekmektedir. Çünkü o dönemde yaşayan topluluk, “zenginlik ile yoksulluğun olmadığı bir topluluktur” ve burada sadece soylu karakterli insanlar yetişir. Bu topluluğun yönetim biçimi ise reislik düzeni olarak adlandırılmaktadır. Reislik düzeninin özellikleri ise şöyledir (Platon, 1998: 123-125):

Tablo 1. Patriarşi Yönetim Biçiminin Özellikleri**Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.**

	Tufan gibi büyük bir felaketten sonra kurulan bir düzen olmalı.
	Aileden oluşur.
	Bir yönetici mutlaka olmalıdır. Yöneticinin, ana ya da babadan geçmesi gerekmektedir.
	En yaşlı kişi yönetici olur. Kendilerine ait töreleri korurlar.
	Yöneticiyi izleyen kişiler, bir sürü halindedirler ve yöneticiyi takip ederler.
	Atadan kalma kurallar geçerlidir. Her bir aile için ayrı ayrı yasalar vardır. Kendilerine ait yasalarla büyük birliğe katılırlar.
	Küçük gruplar (aileler), büyük grupları oluşturur. Daha büyük kentler kurmaya başlarlar.
	İlk başta dağ eteklerine kurulan kentlerde geçim kaynağı tarımdır ve büyük tek bir ev inşa edilerek vahşi hayvanlardan korunmak için taştan setler örülür.

Özelliklerinden de anlaşılacağı üzere oldukça ilkel bir toplumda kendisine yer bulan reislik düzeni, Platon'a göre ilk yönetim biçimidir. İnsanların nüfusunun artması veya grupların birleşmesiyle bu yönetim biçimi ortadan kalkar. Dolayısıyla insanlığın gelişiminin sonucu olarak yeni yönetim biçimleri ortaya çıkacaktır. Ancak Platon'a göre ahlaki seviye bakımından ideal devlete en çok benzeyen yönetim biçiminin de reislik düzeni olduğunu ifade etmeden geçmemek gerekmektedir (Ağaoğulları, 1989: 161).

Günümüzde ise ataerkillik olarak bilinen bu yönetim biçiminin erkek egemen toplumlarda hala canlı örneklerinin olduğunu ifade etmek mümkündür. Bürokrasi' de yer alan ast-üst ilişkisi ile ataerkil sistemde var olan katı hiyerarşik ilişkilerin birbirine benzediğini söylemek mümkündür. Bir yöneticinin olma zorunluluğu reislik düzeninde varken, benzer örneklerinin bürokraside görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu benzerliklerin aksine reislik düzeninde, en yaşlı kişi yönetici olurken; bürokraside böyle bir ön koşul bulunmamaktadır. Reislik düzeninde, atadan kalma kurallar geçerli iken; bürokraside yasal düzenlemeler geçerlidir.

3.2. Aristokrasi ve Bürokrasi-Siyaset İlişkisi

Aristokrasi, kavramı İngilizce 'de aristocracy; Fransızca'da aristocratie; Almanca'da ise aristocratie'dir. Bu kavramın kökeni ise, Yunanca'dır ve Yunanca'da aristokratia, aristos ve kratia kavramlarının birleşmesinden oluşmaktadır. Türkçe karşılığı ise aristos "en iyi", kratia kelimesi de "güç" anlamına gelen aristokrasi "az sayıdaki en iyilerin/seçkinlerin yönetimini savunan idare biçimidir" (Şahin, 2010). Bu bağlamda aristokrasi, en iyi güç demektir. Platon tarafından tanımlanan aristokrasi, ona göre ideal devlet

biçimidir. Ayrıca aristokrasi, “ahlakî ve entelektüel bakımdan “üstün” veya “en iyi” nitelikli olan az sayıdaki insanın yönetimini esas alan bir model” (Platon, 1998).

Aristokrasinin özelliklerinden biri, herhangi bir liyakat veya üstün erdem ile değil, sadece doğarak en iyi ve üstün olmayı başarmışlardır. Esasen aristokratlar gerçekte kazanılmamış ve hak edilmemiş bir unvanı kullanmışlardır. Hatta Platon’un “aristokrasi” si doğumdan veraset yoluyla kazanılmaktadır. Dolayısıyla süreç içerisinde “en iyiler” den soylulara evrilen algılama biçimine dönüşmüştür (Şahin, 2010).

Aristokrasi ile bürokrasi siyaset ilişkisine baktığımızda, bürokrasinin ilkeleri (Weber) “işbölümü, otorite, hiyerarşi, yazılı kurallar, dosyalama, gayrişahsilik, disipline olmuş bir yapı ve resmi pozisyonlardan oluşan bir örgüt” şeklinde tanımlanmaktadır (Özer, 2015). Bu bağlamda aristokrasinin özellikleri ile bürokrasinin ilkeleri karşılaştırıldığında, temelde aristokrasi vesayete dayanan bir yönetim şeklidir. Ancak bürokrasilerde terfi-liyakat sistemi ve örgütsel performansı düzenleyen kurallar vardır (Farazmand, 2009).

Bürokrasinin bir diğer özelliği herkese resmi ve eşit muamelenin yapılmasıdır (Weber, 2006:55). Bürokrasinin bu özelliği siyasette ve yasal düzenlemelerde herkese eşit muamele yapılması gibi çeşitli hükümlerle düzenleme altına alınmıştır. Ancak aristokratların yönetim biçimini destekleyen yönetimlerde bu eşit ve resmi muameleden söz etmek mümkün değildir. Çünkü aristokrasiyi aristokrasi yapan, kişiler arasında ayırım gözeterek “en üstün” ve “iyi” olarak yöneticileri kategorize etmesidir. Sonuç olarak aristokrasi ile bürokrasi zıttır.

3.3. Oligarşi ve Bürokrasi-Siyaset İlişkisi

Oligarşi kavramı Türk Dil Kurumu’na göre (2025), “*siyasi gücün, birkaç kişilik bir grubun elinde toplandığı yönetim, aristokrasinin daralmış biçimi*” şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, oligarşi “*gelir üstünlüğüne dayanan zenginlerin yürüttüğü, fakirlerin hiç karışmadığı düzendir*” (Yıldız ve Yurt, 2018). Oligarşi kavramını literatüre “Oligarşinin Tunç Kanunu” olarak kazandıran kişi Robert Michels’dir. Michels, Almanya’daki sosyalist partiler üzerinde incelemelerde bulunarak, partide maaşlı çalışanlar ve yöneticiler bir süre sonra uzmanlaşarak zümre haline gelirler. Bu şekilde örgütlerin tamamının yapıları, fiilen oligarşiye dönüştüren “tunçtan bir kanuna” tabi olurlar (Dereli, 1976).

Oligarşi ile bürokrasi-siyaset ilişkisine baktığımızda Marx, devleti eleştirip; bürokratların, oligarkların çıkarlarını koruduğunu iddia eder.

Ayrıca bürokrasi aracılığıyla oligarklar, toplum üzerinde kurdukları egemenliği sağlamlaştırırlar (Eryılmaz, 2021). Öte yandan oligarşik yapılar, demokrasi açısından da önemli bir tehlike arz etmektedir (Summer, 1984). Robert Michels bu durumu, oligarşik bürokrasi üzerinden açıklamaya çalışır ve günümüz çağdaş toplumlarında giderek artan bürokratikleşmenin demokrasinin gerçekleşmesini önleyici bir etmen olduğunu ifade eder (Ergun, 1992). Bürokratik oligarşi ya da oligarşik bürokrasi kavramı ile ifade edilmek istenen, bürolarda azınlığın yönetimidir (Atmaca ve Günay, 2020). Bürokrasilerde önemli bir yere sahip olan siyasi partiler, bürokratik oligarşiye büründüklerinde demokrasinin önünde engel teşkil edebilirler. Çünkü oligarşik yapılarda demokrasi sadece resmiyette ve sözde kalabilir (Çevikbaş, 2014).

3.4. Timokrazi-Timarşi ve Bürokrasi-Siyaset İlişkisi

Timokrazi veya timarşi kavramı “onursevenler erki” anlamında da kullanılan bu kavram en genel tanımıyla şan-şeref peşinde koşulan yönetim biçimidir (Karlığa, 2014). Yönetim biçimi olarak timokrasinin en önemli özelliği yöneten kişiye saygı duyulması ve yönetilenler tarafından herhangi bir itirazın olmadığı, karşı çıkılmadığı sistemdir. Burada duyulan saygı, erdemli yöneticinin ahlakı ile ilgili değil, yöneticiden gelebilecek mal-mülk ve çıkara duyulan saygıdır (Karaduman, 2019:74-75). Devlet adamlarını bu şekilde üstün tutan timarşi yönetim biçiminde halk küçümsenir, insanların ruhları ile değil daha çok beden aktiviteleri ile ilgilenilir ve müzik aktivitelerinden ziyade jimnastiğe önem verilen bir yapı oluşur (Türedi, 2022). Platon’un (1998) düşüncesine göre, erdemli devletin bozulması ilk olarak şeref düşkünlüğü ile başlar. Bu timokrasilerin genel özelliği kabul edilirken timokrazi devleti, aristokrasi düzeninden ortaya çıkmış ve oligarşi ile aristokrasi arasında kalan bir yönetim olarak tanımlar (Platon, 1998; Türedi, 2022).

Platon’un *Devlet* kitabında açıklaması üzerine Timokrasinin en önemli bir diğer özelliği timarşinin içerisinde barındırdığı şan ve şeref düşkünlü insanların bir süre sonra iyi ile kötüyü birbirinden ayırt edemez hale gelebileceğini ihtimaliyle bu olumsuz durumun yönetim biçimine yansımaları olacaktır. Bu bağlamda timarşi yönetimi zamanla kanunsuz/yasasız bir devlet yapısını oluşturabilir. İşte bu timokrasinin erdemli yönetim biçimleri içerisinde yer almamasının en temel özelliğidir.

Bu bilgiler ışığında timokrazi-bürokrasi ilişkisine baktığımızda, yöneticinin hiyerarşik olarak üstte yer alması ve şan şeref sahibi olması bürokrasideki yöneticiler açısından benzer bir özellik gibi düşünülebilir. Ancak yönetici olmanın bürokraside tek başına böyle bir şartı yoktur. Dahası bürokrasinin özellikleri içerisinde yer alan gayrişahsilik ilkesi, yazışmaların

resmi olması, uzmanlığa dayalı yönetim vb. özellikler bakımından da timokrazi ile ayrılmaktadır. En önemli farklılıklardan biriside timokrazi de kanunsuz devlet yapısı ön plana çıkarken; bürokrasi de tam aksine yasalarla düzenlenmiş yetki alanları vardır ve devlet yönetiminde kanunlar önemli bir yer tutmaktadır.

3.5. Demokrasi ve Bürokrasi-Siyaset İlişkisi

Demokrasinin önemli unsurlarından biri, seçilmiş kişilerin atanan kişilere göre daha üstün olmasıdır. Bu üstünlük demokrasinin önemli bir unsuru olsa da bürokrasi ile örtüşmeyen bir durumdur. Seçilmiş olan kişiler için farklı unsurlar olabileceği gibi atanmış olan kişilerin mesleki ve teknik bilgiye sahip olduğu ve donanımlı kişilerden oluştuğu bilinerek atamalar yapılmaktadır. Atanan kişiler arasında hiyerarşik bağ bulunmaktadır (Frug, 1990). Bu açıdan bakıldığında seçilmiş kişileri üstün tutarken; bürokrasi de böyle bir önkoşul bulunmamaktadır.

Demokrasi ile bürokrasi ilişkisinde önemli olan bir diğer konu, bürokrasinin yönetim de tarafsızlığı ile ilgili görüş farklılıklarıdır. Zira demokrasi de yönetimin tarafsızlık ilkesinin varlığı göz önünde bulundurulduğunda bürokrasinin yönetimde tarafsızlığa bakış açısının karşılaştırılması gerekmektedir. Buna göre, bürokratik yönetimde tarafsızlık olsun görüşü Wilson tarafından savunulurken; bürokratik yönetimde tarafsız olmasın, her türlü politikayla ilgilensin görüşü Waldo ve Dahl tarafından savunulmaktadır. Waldo ve Dahl, bürokrasi ekonomik ve sınıfsal politikayla da ilgilenmelidir (Farazmand, 2010).

Bürokrasinin, yönetim biçimi olan demokrasiye uyumunun nasıl olacağı tartışılan bir konu olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Bürokrasinin gerekleri ile demokrasinin gerekleri arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Aşağıda yer alan tablo 2’de bu farklılıklar net bir şekilde görülmektedir.

Tablo 2. Bürokrasi ve Demokrasinin Gereklarinin Karşılaştırılması

Bürokrasinin Gereklere	/ Demokrasinin Gereklere
Hiyerarşi	Eşitlik
Kıdem-Görevde süreklilik	Geçicilik-temsili görev
Emir-komuta	Serbestlik-hürriyet
Tek düzelik-standartlaşma	Çoğulculuk
Uzmanlığa dayalı katılma	Serbest yönetime katılma
Gizlilik	Açıklık
Gayri şahsiliik	Toplum tercihlerine duyarlılık
Yasaya ve uzmanlığa dayalı meşruluk	Seçime dayalı meşruluk

Kaynak: Eryılmaz, B. (2014). Kamu Yönetimi, Umuttepe Yayınları (7.baskı), Kocaeli.

Tablo 2’de bürokrasi ve demokrasinin bazı genel özellikleri ile gereklilikleri yer almaktadır. Öncelikle bürokrasinin gerekliliklerine bakıldığında, siyasetinde gerekleri ile örtüştüğünü söyleyebiliriz. Dolayısıyla bürokrasi-demokrasi karşılaştırması esasında siyaset-demokrasi karşılaştırmasını da içerdiğini ifade edebiliriz. Bu bağlamda bürokrasinin ilk özelliği ast-üst ilişkisi iken; demokrasi de buna karşılık gelen özellik eşitlik ilkesidir. Bürokraside görevde süreklilik amaçlanırken; demokrasi de temsili görevden dolayı belirli bir süre içerisinde görevde bulunma yer almaktadır. Bundan kaynaklı olarak ta demokraside geçicilik ilkesi yer almaktadır. Bir diğer özellik ise ast üst ilişkisinden kaynaklanan emir-komuta ilkesidir. Bürokraside önemli bir yere sahip olan bu ilke, demokraside serbestlik-hürriyet ilkesi esastır. Bürokraside tek düzelik-standartlaşma geçerli iken; demokraside çoğulculuk önemlidir. Bir diğer özellik ise meşruluk konusudur. Bürokrasi, yasaya ve uzmanlığa dayalı meşruluğu sağlama ilkesini benimserken; demokrasi ise meşruluğunu seçimden almaktadır. Demokrasi de olmazsa olmaz ilke açıklık iken; bürokrasi de gizlilik ilkesi önemli bir yer tutmaktadır.

Tüm bu özelliklere bakıldığında bürokrasi-demokrasi ilişkisinde örtüşmeyen çok fazla yönün olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak literatüre bakıldığında güçlü demokrasi için bürokrasinin gerekli olduğunu savunan görüşlerde vardır. Bu görüşlere örnek olarak Espeland verilebilir. Espeland’a göre (2000), *“demokrasi ve bürokrasi arasındaki gerilim ne olursa olsun belirli şartları olmak kaydıyla daha demokratik sistemlerin güçlü bürokrasi ile elde edilebileceği”* ifade edilmektedir.

Demokrasi ile bürokrasi uyumsuzdur. Demokrasilerin önündeki engeldir, bürokrasi. Dahası demokrasi ile bürokrasi bir toplum için yönetim sağlamanın zıt yaklaşımları olarak düşünülür (Etzioni-Halevey, 1983). “Weber için demokrasi ve bürokrasi arasındaki ilişki, modern toplumsal düzendeki gerilimin en köklü kaynaklarından birisini yaratmaktadır. Demokrasi, hakların yayılması için bürokratik merkezileştirmenin büyümesini talep ederken, bürokratik merkeziyetçiliğin gelişmesi demokratik hakların artmasını talep etmemektedir (Giddens, 1996).” “Yönetim kurumu olan bürokrasi ile iyi bir yönetim biçimi olan demokrasi arasında zaman zaman gerilimler yaşanmış ve hala da yaşanmaktadır” (Eryılmaz, 2017).

Başka bir görüşe göre demokrasi ile bürokrasi paradoksal bir ilişki içerisindedir. Bu görüşün sahibi olan Peters’e göre demokrasinin sağlıklı ilerleyebilmesi için bürokrasiye ihtiyaç vardır. Çağdaş siyasal sistemlerde her ikisinin de iyi yönetim için vazgeçilmez olduğu bu görüşün genel kabulüdür (Peters, 2010: 210).

3.6. Tiranlık ve Bürokrasi-Siyaset İlişkisi

Tiran/lık, “zorba insan” anlamına gelmektedir. Seçimi kazanıp iktidara gelen tiran, kendi istekleri doğrultusunda hareket eder ve kanunlara uymaz. Ayrıca har vurup harman savurur, vatandaşı soyar, insani ve evrensel değerlere uymaz ve ailesinin görüşlerine karşı bir tez geliştirir (Yıldız ve Yurt, 2018). Platon’un (2008) yönetim biçimleri içerisinde de saydığı tiranlık sistemi yani zorbalık sistemini tanımlarken şu manidar cümleleri kullanır: *“Halk yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş, özgürlüğe kavuşmak isterken eli sopalı kölelerin kulluğuna düşmüş oldu. Aşırı ve düzensiz özgürlük ona köleliğin en ağırını, en acısını, efendilerin en belalısını getirecekmış meğer”*. Platon’un tanımından da anlaşılacağı üzere, tiranlık insanın yaşama onuruna yakışmayacak ve yönetim biçimi olarak kötü çıktılara sebep olacak türde bir sistemdir. Bürokrasi ile düşünüldüğünde, bürokrasilerde olmazsa olmaz ilkelerden biri yasaya ve uzmanlığa dayalı meşruluğun olmasıdır. Tiranlık sisteminde ise bu ilkeden söz etmek mümkün değildir. Bürokrasi-tiranlık ilişkisini uzmanlığa dayalı yönetime katılma ilkesi bağlamında değerlendirdiğimizde, bürokrasinin önemli ilkelerinden biri olan bu husus “zorba insan” sisteminde mümkün görünmemektedir. Dahası tiranlık, “erdemli şehre en uzak devlet yönetimidir” (Karaduman, 2019).

Bürokrasinin bir diğer ilkesi olan hiyerarşi ile tiranlık değerlendirildiğinde, tiranlık sisteminde de ast-üst ilişkisi olduğunu ve hiyerarşisinin dikey bir yönde ilerlediğini söylemek mümkündür. Emir-komuta ilkesi ile değerlendirildiğinde bu ilkenin tiranlık sisteminin işine yarayacak ilkelerden biri olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda ise bürokrasi-tiranlık ilişkisi ifade edilebilir. Tiran şehri, erdemli olmayan diğer şehirler arasında mutluluğa en uzak olan şehir ve yönetim biçimidir. Çünkü bu şehrin yöneticisi tüm imkânlarla sahip olduğu halde doymak bilmeyen bir yapıya sahip olduğu için ruhen hep yoksuldur ve öyle olmaya devam edecektir (Karaduman, 2019). Dolayısıyla mutsuz yönetici, mutsuz toplumları oluşturacaktır.

Sonuç

Platon tarafında erdemli şehir ve erdemli olmayan şehirler şeklinde literatüre kazandırdığı yönetim biçimleri vardır. Erdemli ve erdemli olmayan şehirleri Platon; reislik düzeni (patriarşi), aristokrasi ile timokrasi, oligarşi, demokrasi ve tiranlık (zorba insan) olarak tanımlamaktadır. Şehirleri bu şekilde tanımlama yaparken odaklandığı nokta, şehirlerin yönetim biçimleridir. Platon’a göre (1998), askeri güç yönetimin elindeyse bu timokrasi, sayıca az olan varlıklı kişilerin yönetiminde olan sistem oligarşi, yoksul çoğunluğun yönetimi demokrasi, gücün tek bir kişinin elinde olduğu sistem tiranlık, azınlığın yasalara saygılı olduğu yönetim aristokrasi ve

birbirinden ayrı kişilerin kendi düzenini kurarak devletin düzenini sağlamayı hedeflediği sistemi patriarşi olarak tanımlamaktadır.

Yönetim biçimleri ile bürokrasi-siyaset ilişkisine baktığımızda, reislik düzeni ile bürokrasinin ilişkisinde bazı benzer yönler bulunurken; bazı farklılıklarda yer almaktadır. Örneğin bürokraside yer alan ast-üst ilişkisi ile ataerkil sistemde var olan katı hiyerarşik ilişkilerin birbirine benzediğini söylemek mümkündür. Bir yöneticinin olma zorunluluğu reislik düzeninde varken, benzer örneklerinin bürokraside görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu benzerliklerin aksine reislik düzeninde, en yaşlı kişi yönetici olurken; bürokraside böyle bir ön koşul bulunmamaktadır. Reislik düzeninde, atadan kalma kurallar geçerli iken; bürokraside yasal düzenlemeler geçerlidir.

Yönetim biçimlerinden aristokrasi ile bürokrasi-siyaset ilişkisine bakıldığında, aristokrasi vesayete dayanan bir yönetim şeklidir. Ancak bürokrasilerde terfi-liyakat sistemi ve örgütsel performansı düzenleyen kurallar vardır. Bir diğer özelliğe göre Bürokrasinin bir diğer özelliği herkese resmi ve eşit muamelenin yapılmasıdır. Aristokraside bu eşit ve resmi muameleden söz etmek mümkün değildir. Aristokrasiyi aristokrasi yapan, kişiler arasında ayırım gözeterek “en üstün” ve “iyi” olarak yöneticileri kategorize etmesidir. Sonuç olarak aristokrasi ile bürokrasi zıttır.

Yönetim biçimlerinden oligarşi ve bürokrasi-siyaset ilişkisine baktığımızda, bürokrasi aracılığıyla oligarklar, toplum üzerinde kurdukları egemenliği sağlamlaştırırlar. Diğer yandan bürokrasilerde önemli bir yere sahip olan siyasi partiler, bürokratik oligarşiye büründüklerinde demokrasinin önünde engel teşkil edebilirler.

Yönetim biçimlerinden timokrasi ve bürokrasi-siyaset ilişkisine baktığımızda, En önemli farklılıklardan birisi timokrasi de kanunsuz devlet yapısı ön plana çıkarken; bürokrasi de tam aksine yasalarla düzenlenmiş yetki alanları vardır ve devlet yönetiminde kanunlar önemli bir yer tutmaktadır.

Yönetim biçimlerinden demokrasi ve bürokrasi-siyaset ilişkisine baktığımızda, bürokrasi-demokrasi ilişkisinde örtüşmeyen çok fazla yönün olduğunu ifade etmek mümkündür. Demokrasi ile bürokrasi uyumsuzdur. Demokrasilerin önündeki engeldir, bürokrasi. Dahası demokrasi ile bürokrasi bir toplum için yönetim sağlamanın zıt yaklaşımları olarak düşünülür.

Yönetim biçimleri içerisinde son olarak tiranlık yönetiminin bürokrasi-siyaset ilişkisine baktığımızda, tiranlık sisteminde de ast-üst ilişkisi olduğunu ve hiyerarşisinin dikey bir yönde ilerlediğini söylemek mümkündür. Emir-komuta ilkesi ile değerlendirildiğinde bu ilkenin tiranlık sisteminin işine yarayacak ilkelerden biri olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda ise bürokrasi-tiranlık ilişkisi ifade edilebilir.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. (1989). *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*. Ankara: V Yayınları.
- Atmaca, Y. ve Günay, M. C. (2020). Bürokratik Oligarşi: Türk Kamu Yönetimi Sistemi Ekseninde Bir Analiz. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 3(3), 199-210.
- Bakırcı, F. (2022). Montesquieu'da Erkler Ayrımı (Mitosu) ve Modern Yargı Erki Üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(2), 359-383.
- Berkley, G. ve John, R. (2004). *The Craft of Public Administration*, Ninth Edition. New York: McGraw Hill.
- Bozkurt, Ö., Ergun, T. ve Sezen, S. (2014). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. TODAİE Yayınları.
- Çevikbaş, R. (2014). Bürokrasi Kuramı ve Yönetimsel İşlevi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 75-102.
- Dereli, T. (1976). *Organizasyonlarda Davranış*. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2014). *Kamu Yönetimi*, 7. Baskı. Kocaeli: Umuttepe Yayınları
- Eryılmaz, B. (2021). *Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime Hakkında Bilgiler*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Espeland, W. N. (2000). Bureaucratizing Democracy, Democratizing Bureaucracy. *Law and Social Inquiry*, 25 (4).
- Etzioni-Halevy, E. (2010). *Bureaucracy and Democracy: A Political Dilemma* (Political Science Volume 7, Revised Edition). London: Routledge.
- Farazmand, A. (2009). *Bureaucracy and Administration*. Florida Atlantic University Fort Lauderdale, Florida, U.S.A.
- Farazmand, A. (2010). Bureaucracy and Democracy: A Theoretical Analysis. *Public Organiz Rev.* 10, 245–258. <https://doi.org/10.1007/s11115-010-0137-0>.
- Frug, J. (1990). Administrative Democracy. *U. Toronto LJ*, 40, 559.
- Giddens, A. (1999). *Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji*, 2.Baskı. Ankara: Vadi Yayınları.
- Karaca, O. (2015). *Demokrasi ve İktisadi Kalkınma Arasındaki İlişki Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaduman, F. T. (2019). *İbn Rüşd'ün Platon'un Devlet Düşüncesini Yorumlayış Tarzı*. Yüksek Lisans Tezi Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karlığa, B. (2014). *Batı'yı Aydınlatan İslam Düşünürü İbn Rüşd*. İstanbul: Mahya Yayınları.
- Montesquieu (2005). *The Spirits of The Laws*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Özer, M. A., Akçakaya, M., Yaylı, H. ve Yücel, B. N. (2015). *Kamu Yönetimi Klasik* (Yapı ve Süreçler). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Öztekin, A. (2005). *Yönetim Bilimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Peters, B. Guy (2010). Bureaucracy and Democracy. *Public Organization Review*, 10, 209- 222.
- Platon, (1998). *Yasalar* (Çev. C. Şentuna ve S. Babür). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Platon, (2001). *Devlet Adamı* (Çev. B. Boran ve M. Karasan). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Platon, (2009). *Devlet* (Çev. S. İ. Sönmez). İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Polatoğlu, A. ve Ergun, T. (1992). *Kamu Yönetimine Giriş*. İstanbul: TODAİE Yayınları.
- Sönüksün, Ö. (1999). *Platon ve Farabi'nin Siyaset Felsefelerinde Erdemli Olmayan Yönetim Biçimleri ve Demokrasi Karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Summers, C. W. (1984). Democracy in a One-Party State: Perspectives from Landrum-Griffin, *Maryland Law Review*, 43(1), 92-118.
- Şahin, E. (2010). Platon ve Fârâbî'de Aristokrasi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51, 111-30.
- Tosun, K. (1992). *İşletme Yönetimi*. İstanbul: Savaş Yayınları.
- Türedi, B.M, (2022). *Antik Yunan'da Sokrates, Platon ve Aristoteles'e Göre İdeal Yönetim Biçimi ve Devlet Politikaları*. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu, (2025). <https://www.turkcebilgi.com/oligarşi#post>, Erişim Tarihi: 24.02.2025.
- Yazıcı, S. ve Katılmış, F. (2023). Tek Parti İktidarında Bürokrasi ve Siyaset İlişkisi. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 1-12.
- Yurt, E. ve Yıldız, E. (2018). Platon'un Devlet-Toplum-İnsan Anlayışı. *Tabula Rasa Dergisi*, 29, 125-139.

